

Yttrande

Datum
2016-10-24

Dnr
4120-2015
Ert Dnr
M 305-99

Mottagare
Umeå tingsrätt
Mark- och miljödomstolen
Box 138
901 04 Umeå

Handläggare
Niklas Egriell
Avdelningen för havs- och vattenförvaltning
n.klas.egriell@havochvatten.se

Direkt
010-698 60 86

Vattenhushållning vid Stornorrfors vattenkraftverk

Havs- och vattenmyndigheten har förelagts att yttra sig över aktbilaga 1806 i rubricerat mål. Myndigheten lämnar här följande yttrande.

Havs- och vattenmyndighetens inställning

Avgränsning av prövningen

Havs- och vattenmyndigheten vidhåller att bestämmelserna om miljökvalitetsnormer ska tillämpas i det nu aktuella målet. Av 6 § i lagen om införande av miljöbalken framgår att bestämmelserna om miljökvalitetsnormerna ska tillämpas omedelbart. Ett annat synsätt skulle vara uppenbart i strid med de krav som följer av vattendirektivet, vilka nu förtydligats genom Weserdomen.

Av Weserdomen följer att alla åtgärder som behövs för att nå god status/potential ska genomföras. Skyldigheten att förebygga försämring är bindande i varje skede av genomförandet av direktivet. En prövningsmyndighet är således, om inte undantag meddelats, skyldig att inte lämna tillstånd alternativt ställa sådana krav att verksamheten inte riskerar att orsaka försämring eller äventyra uppnåendet av god status/potential.

Att miljöbalken ska tolkas direktivkonformt och i ljuset av Weserdomen har nu bekräftats av Mark- och miljööverdomstolen i två avgöranden (se dom gällande Näckån den 15 september 2016 i mål M 6574-15 samt Värö bruk den 30 augusti 2016 i mål M 8984-15).

Miljökvalitetsnormerna

Miljökvalitetsnormerna för naturfårans vattenförekomst respektive vattenförekomsten i dämningområdet är god ekologisk potential 2021. Detta innebär att förutsättningarna för fungerande ekosystem ska vara återskapade och effekterna i miljön gå att uttyda till år 2021. Havs- och vattenmyndigheten har därför vissa synpunkter på den av bolaget presenterade tidsplanen, vilka framgår av detta yttrande. Av Havs- och vattenmyndighetens vägledning för kraftigt modifierade vatten med avseende på vattenkraft¹ framgår att ett minsta flöde på naturlig

¹

<https://www.havochvatten.se/download/18.1200000e154e1ecc6e8ef337/1464873793806/vagledning-for-kraftigt-modifierat-vatten.pdf>

medellågvattenföring (MLQ), alternativt en täckning av minst 80 % av fårans bredd, krävs för att uppnå normen god ekologisk potential. Denna bedömning grundar sig på forskning kring flödenas betydelse för att upprätthålla grundläggande ekologiska strukturer och funktioner i ett vattendrag.

Vattenhushållningen vid Stornorrfors är av betydelse för de värden som riksintresset och Natura 2000-området Vindelälven avser värna. Den är också av betydelse för den gröna infrastrukturen som långsiktigt knyter ihop Östersjön, Umeälvens delta och nationalälven Vindelälven. Till skillnad från de andra kraftverken, längre upp i Umeälvens reglersystem, ligger Stornorrfors som en barriär mellan nationalälven och Östersjön. Kraftverket får också ett extra tillskott av vatten och sediment från nationalälven jämfört med vattenkraftverken i reglersystemet längre uppströms, närmare vattenregleringsmagasinen.

Utredning om lämpliga skyddsåtgärder

Eftersom prövningen gäller Sveriges största vattenkraftverk med avseende på elproduktion, av betydelse för reglerkraftförsörjningen, finns det starka skäl att utföra en mycket noggrann fördjupad undersökning av olika flödens effekter på ekosystemet i naturfåran och fiskvandringen. Havs- och vattenmyndigheten ser positivt på Vattenfalls ambitioner, i det som kan tolkas som ett andrahandsyrkande, att genomföra utredningar i form av biotopkartering med tillhörande bedömning av påverkan och skyddsvillkor för fiskfaunan. Havs- och vattenmyndigheten anser dock att hela det berörda ekosystemet ska beaktas i utredning och bedömningar för att kunna fastställa skyddsvillkor som leder till att miljökvalitetsnormerna kan följas. Myndigheten utvecklar nedan en beskrivning av viktiga delar som bör ingå i en sådan utredning.

För biotopkarteringen kan stöd hämtas från den preliminära versionen av undersökningstypen som går att finna på Havs- och vattenmyndighetens hemsida². Havs- och vattenmyndigheten vill understryka att en noggrann bedömning av olika substrats betydelse för samtliga förekommande fiskarter tydliggörs i arbetet med biotopkarteringen. Exempelvis är det angeläget att klargöra var potentiellt leksubstrat för lax finns kvar (normalt en substratdiameter på upp till ca en decimeter). Likaså bör det beaktas att laxen kan stå i betydligt stridare strömmar än öringen. Även exempelvis flodnejonögats beteende och reproduktion i strömmande vatten bör beaktas och behoven beskrivas. Det är alltså inte bara "öringbiotop" enligt biotopkarteringsprotokollet som bör bedömas. Havs- och vattenmyndigheten bedömer också att det är viktigt att förutsättningar skapas för att de laxar som blir kvar nedströms kraftverket (ca 40 % enligt SLU:s studie, d v s mer än 8000 laxar, Leonardsson K. 2013) har

² <https://www.havochvatten.se/hav/vagledning--lagar/vagledningar/ovriga-vagledningar/undersokningstyper-for-miljoovervakning/undersokningstyper/biotopkartering-i-vattendrag.html>

någonstans att reproducera sig och att rommen för dessa och andra förekommande fiskarter kan utvecklas utan att torrläggas.

I utredningen bör också en bedömning ske av hur kompletterande biotopvård skulle kunna utföras för att i viss mån återskapa skadade biotoper. En ibland onaturligt snabb ökning av flödet i naturfåran har troligen i viss mån medfört en onaturlig störning på sediment och fauna. Detta skulle kunna motverkas genom en mjukare reglering, då naturfåran är den ursprungliga älvfåran som är anpassad till vårflodsförhållanden. Kompletterande finare substrat (upp till ca en decimeter) bör, om det bedöms lämpligt, i samband med eventuell biotopvård placeras där de hydrauliska förutsättningarna möjliggör att substratet inte spolats ned i djuphålor vid högvatten. Befintliga sediments fördelning ger normalt en hint om var de lämpliga hydrauliska förhållandena råder.

Miljönyttan av en ekologiskt anpassad vattenreglering

Havs- och vattenmyndigheten vill framhålla det unika med en ca 8 km lång fors med varierande strömvattenmiljöer, på ett så nära avstånd till Östersjön. Ramdirektivet för vatten pekar på hydrologins och hydraulikens betydelse för hela ekosystemet och de ekologiska strukturer och funktioner som leder till god status/potential och ekologisk hållbarhet. Därför ska samtliga hydromorfologiska och ekologiska kvalitetsfaktorer bedömas i kommande utredning. Exempelvis så kan sedimenttransporten, som vattnet utför, ha betydelse långt nedströms kraftverket, ända ut i Umeälvens delta och Östersjön. Havs- och vattenmyndigheten emotser en bedömning av Vattenfall, hur Stornorrfors påverkar den viktiga sedimenttransporten mellan nationalälven och Natura 2000-området Umeälvens delta och Östersjön, samt om det finns skäl att göra fördjupade studier kring åtgärder för förbättrad sedimenttransport vid kraftverket. Havs- och vattenmyndigheten vill också förtydliga vattenhushållningens stora betydelse, inte bara för en god uppströmspassage, utan också för en god nedströmspassage. I utredningen bör därför flöden för både upp- och nedströms konnektivitet ingå. Detta gäller även nedströms passage av kelt och andra större fiskar, särskilt de med stort konnektivitetsbehov (Näslund I. et al. 2013).

Tidsplan

För att möjliggöra uppfyllandet av miljökvalitetsnormerna är det viktigt med en effektiv men samtidigt noggrann utredningsprocess. Havs- och vattenmyndigheten yrkar att domstolen styr processen, i dialog med parterna, mot följande tidsplan.

Oktober 2016-Oktober 2017

Biotopkartering av naturfåran. Resultaten av biotopkarteringen rapporteras till domstolen senast den 31 oktober 2017. Modellering av fårans morfologi och effekter av olika flöden, liksom provtappningar påbörjas.

Oktober 2016-April 2017

Domstolens fiskesakkunnig får parallellt med detta i uppdrag att, vid behov tillsammans med sakkunnig konsult, ta fram förslag till upplägg av elfisken och bottenfaunaprovtagningar i naturfåran. Detta sker med stöd av Havs- och vattenmyndighetens rapport 2015:22³.

Oktober 2016-Oktober 2020

Domstolens fiskesakkunnige får i uppdrag att årligen följa utvecklingen av fisk och bottenfauna enligt domstolens antagna förslag till upplägg.

Oktober 2018

Bolaget redovisar det samlade resultatet av biotopkarteringar, flödesmodelleringar och provtappning med en samlad bedömning av vad olika tappningar medför för ekologisk nytta i förhållande till miljö kvalitetsnormerna. Bolaget redovisar också utredning kring påverkan på sedimenttransport och möjliga åtgärder liksom flödenas påverkan på upp- och nedströmspassage av fisk.

Januari 2019

Domstolen beslutar om provisoriska åretrunttappningar i naturfåran som en del av en utökad provotid.

2019-2021

Ekologiska Effekter av de provisoriska åretrunttappningarna följs under 2019-2021 upp av domstolens fiskesakkunnige.

31 december 2021

Domstolen beslutar om vattenhushållningsbestämmelser för Stornorrforss som säkerställer god ekologisk potential, inklusive en väl fungerande fiskvandring upp- och nedströms. Behov av sedimenttransport beaktas i beslutet.

Beslut om detta yttrande har fattats av enhetschefen Ann Lundström efter föredragning av utredaren Niklas Egriell. I den slutliga handläggningen av ärendet har även deltagit verksjuristen Jenny Liøkel.

Ann Lundström

Niklas Egriell

Referenser

Leonardsson K. et al. 2013. Uppströmsvandring i den restaurerade gamla älvfåran samt funktionskontroll av ny fisktrappa i Norrfors under laxens vandringssäsong 2013-2013. SLU rapport nr 7, 2013.

Näslund I. et al. 2013. Fiskvandring – arter, drivkrafter och omfattning i tid och rum. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:11.

Calles O et.al. Anordningar för upp- och nedströmspassage av fisk vid vattenanläggningar. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2013:14

Malm-Renöfält B. et al. Ekologisk återställning i helt eller delvis torrlagda fåror i anslutning till vattenkraftverk. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2015:22.